

Gaan winkels langer open?

Y. Bernardt, T.H. van Hoek en M.A. Koning*

In eerdere ESB-artikelen zijn conclusies getrokken over de effecten van verruiming van openingstijden¹. Deze conclusies lopen vrij sterk uiteen, en wijken eveneens af van uitkomsten die in dit artikel worden gepresenteerd. De achtergrond hiervan ligt in belangrijke verschillen in vooronderstellingen. In welke mate zullen winkeliers tot langere openstelling overgaan, en hoe sterk veranderen daardoor de kosten, prijzen, omzet en de werkgelegenheid? Volgens recent CPB-onderzoek zal volledige liberalisering van de winkelsluitingswet de gemiddelde openingstijd met ruim vijf uur per week doen toenemen. De werkgelegenheid in de detailhandel zal daarbij stijgen met zo'n 11.000 arbeidsjaren. De omzetten en prijzen zullen gemiddeld licht toenemen.

Veronderstellingen

Om inzicht te krijgen in de richting en omvang van de economische effecten die voortvloeien uit een verruiming van de winkelsluitingswet heeft het CPB een eenvoudig model opgezet. In dit model wordt de reactie van consumenten en detaillisten op ruimere openingstijden vóórondersteld. Bij de berekeningen is uitgegaan van een volledige liberalisering. Dat is inclusief zondagopenstelling en avondopenstelling tot ten minste 10 uur 's avonds. Om de onzekerheidsmarges van de uitkomsten aan te geven is bovendien uitgebreid aandacht besteed aan gevoeligheidsanalyse.

Een verruiming van de winkelsluitingswet stelt detaillisten in staat het aantal openingsuren uit te breiden en/of een verschuiving in openingsuren aan te brengen. Uit buitenlands onderzoek en op basis van ervaringen in Nederland kan worden afgeleid dat er tenminste drie hoofdfactoren zijn aan te wijzen die een grote rol spelen bij de beslissing van detaillisten om al dan niet langer open te gaan. De eerste factor is het produktassortiment. Winkels in de voedingsmiddelensector spelen meer in op mogelijkheden voor openingstijdverruiming en kennen gemiddeld langere openingstijden dan winkels in de 'non food'-sector. De tweede factor is de ondernemingsgrootte en vestigingsgrootte van de winkel. Het grootwinkelbedrijf kent in het algemeen een langere openstelling dan het kleinbedrijf en maakt ook meer gebruik van eventuele mogelijkheden tot openingstijdverruiming. De derde factor is de locatie van de winkel. Winkels in dichtbevolkte stedelijke gebieden spelen sterker in op mogelijkheden tot openingstijdverruiming dan winkels in landelijke gebieden. De nabijheid van veel concurrerende winkels in dichtbevolkte gebieden, en sociaal-culturele verschillen tussen steden en landelijke gebieden zijn hierbij belangrijke factoren.

Op grond van deze conclusies uit het literatuuronderzoek onderscheidt het model twee sectoren (food en non-food), drie grootteklassen (klein,- midden- en

grootbedrijf²) en drie locatietypen (hoofdwinkelgebied grote steden, overig stedelijk gebied en landelijk gebied³). Zo ontstaat een model met 18 bedrijfstypen (2x3x3). Hieronder wordt nader ingegaan op de belangrijkste vooronderstellingen van het model en de mechanismen die in het model zijn opgenomen.

Openingstijden

De reactie van detailhandelaren op openingstijdverruiming is de meest cruciale veronderstelling bij de berekeningen. Dit is de impuls die alle andere effecten oproept. De belangrijkste informatiebron is de meest recente enquête van de Europese Unie. Tabel 1 geeft het gemiddeld aantal openingsuren in de EU-landen en de frequentieverdeling van het aantal uren. Uit de tabel kan worden opgemaakt dat de feitelijke gemiddelde openingstijd in Nederland ongeveer 51 uur per week bedraagt. Dit ligt ondanks de strenge regulering in Nederland nog iets hoger dan het Europese gemiddelde, van 50 uur per week. België en het VK kennen de langste openingstijden. Intrigerend zijn de verschillen in spreiding van de openingstijden. In de Zuid Europese landen wordt, ondanks de belangrijke categorie winkels met relatief lange openingstijden, het gemiddelde sterk gedrukt door het grote aantal winkels dat minder dan 45 uur per week geopend is. In meer dichtbevolkte landen als Neder-

* De auteurs zijn werkzaam bij de afdeling Diensten van het Centraal Planbureau. Dit artikel is gebaseerd op *Economische effecten van liberalisering van openingstijden in Nederland*, werkdocument 74, Centraal Planbureau, februari 1995.

1. J.J.M. Kremers, R.H.J.M. Gradus en P.J.G. Heijmans, Winkelsluiting op de helling, *ESB*, 13 juli 1994, blz. 628-632; H.J. Gianotten en H.J. Heeres, Winkelsluiting en werkgelegenheid, *ESB*, 8 februari 1995, blz. 124-128.

2. Kleine bedrijven: 0 tot 10 werknemers, middelgrote bedrijven: 10 tot 100 werknemers, grote bedrijven: 100 of meer werknemers (CBS-indeling).

3. Gegevens uit het Detailhandel Informatie Systeem van de Kamers van Koophandel.

land, België en Engeland zijn er weinig van deze winkels met korte openingstijden. Het verschil tussen de meer liberale Engelse en Belgische detailhandel en Nederland zit dan ook vooral aan de bovenkant van de uren-verdeling. Nederland springt er sterk uit bij het aantal winkels dat tussen de 51-55 uur per week geopend is. Het feit dat hier de reguleringsgrens zit kan moeilijk op toeval berusten⁴.

Andere gegevens wijzen er eveneens op dat een liberalisering van winkeltijden ook daadwerkelijk tot een betekenisvolle verruiming van winkelopenstelling leidt. Zo blijkt uit Zweeds onderzoek dat de gemiddelde openstelling in de Zweedse food-sector na de liberalisering is toegenomen van 53 uur per week in 1972 tot 63 uur per week in 1989. Deze toename is niet zonder meer representatief voor Nederland en betreft zoals gezegd alleen de food-sector, maar geeft wel aan dat er meer dan marginale veranderingen zijn te verwachten. Tot slot heeft volgens onderzoek de verruiming van de winkelsluitingswet in Nederland met 3 uur per week in 1993 geleid tot verlenging van de gemiddelde openingsduur met 1 uur per week⁵. Bij een duidelijk verdergaande liberalisering mag derhalve worden verwacht dat het effect hier flink bovenuit zal gaan.

Op basis van bovengenoemde ervaringsfeiten en na toedeling op grond van grootteklasse en locatie is bij de berekeningen uitgegaan van een toename van de gemiddelde wekelijkse openingsduur van ruim 5 uur per week. Deze toename is iets sterker dan gemiddeld in de food-sector en iets minder sterk dan gemiddeld in de non-food-sector.

Arbeid en kapitaal

De kostenstructuren van bedrijfstypen, gebaseerd op CBS-gegevens, zijn uitgewerkt naar kosten die met de omzet variëren en kosten die (mede) afhankelijk zijn van het aantal openingsuren. Van bijzonder belang hierbij is de toedeling van de arbeidskosten.

Analytisch kan een onderscheid worden gemaakt tussen 'service-arbeid' en overige arbeid. Een deel van het werk in de detailhandel bestaat uit het verrichten van werkzaamheden op service-punten, zoals achter kassa's of achter 'counters' in warenhuizen. Dergelijke servicepunten moeten worden bezet en het personeel moet beschikbaar zijn op het moment dat de klant zich aandient. Een toename van het aantal openingsuren leidt dan ook tot een toename van het aantal uren service-arbeid. In de eenmanszaak is deze relatie evident. Ieder uur extra openingstijd is hier een uur extra arbeid. In grotere winkels kunnen in rustige tijden soms meerdere servicepunten door één persoon worden bediend en op drukkeren tijden kunnen sommige grotere servicepunten door meerdere personen worden bediend. Hierdoor ontstaan meer mogelijkheden om servicepersoneel flexibel op de omzet af te stemmen. Een toename van het aantal openingsuren zal gepaard gaan met een spreiding van de omzet over meer uren, zodat per uur met een iets lagere arbeidsbezetting kan worden volstaan. Deze mogelijkheid tot flexibilisering van de arbeidsinzet is afwezig in de eenmanszaak en maximaal in winkels met een zeer groot aantal personeelsleden per servicepunt. De conclusie is dan dat een verrui-

Tabel 1. Gemiddelde openingsuren per winkel in Europese landen, 1994

	Verdeling openingsuren per week (%)							gem.
	≤45	46-50	51-55	56-60	61-65	66-75	≥76	
België	27	15	9	14	4	19	11	56
VK	24	18	22	11	3	11	10	54
Nederland	16	21	48	9	1	3	2	51
Duitsland	23	20	38	10	2	1	1	50
Frankrijk	47	20	9	8	5	6	5	49
Italië	57	11	1	11	17	1	0	47
Spanje	56	20	8	6	2	3	3	46

Bron: Commission of the European Communities, *European Economy*, labour market survey in retail trade, supplement B, 12 december 1994.

ming van openingstijden gepaard gaat met enige extra inzet van servicepersoneel, waarbij het effect in het algemeen afneemt naarmate de winkelvestiging groter is, dan wel naarmate het gemiddeld aantal werknemers per servicepunt toeneemt. De inzet van het overige personeel, dat administratief werk doet, vakken vult of andere algemene werkzaamheden verricht, hangt uitsluitend af van het omzetvolume en wordt niet beïnvloed door het aantal openingsuren.

Behalve door veranderingen in de inzet van service-arbeid en de flexibiliteit per bedrijfstype kunnen er effecten op de arbeidsproductiviteit zijn als gevolg van sectorstructureffecten. Als er omzet verschuift van het klein- naar het grootbedrijf heeft dit een drukkend effect op de vraag naar arbeid. Het grootbedrijf kent namelijk een hogere gemiddelde arbeidsproductiviteit per werknemer.

De arbeidskosten kunnen bij langere openingstijden toenemen in verband met loontoeslagen op onregelmatige uren. In het model is rekening gehouden met de huidige hoogte van loontoeslagen op de zaterdagmiddag en de koopavond (ook voor de zondag worden deze toeslagen aangehouden). De uiteindelijke effecten op de arbeidsinzet worden in het model simultaan bepaald, waarbij doorwerkingen op kosten, prijzen en omzetvolume worden meegenomen voor alle bedrijfstypen.

De kapitaalkosten zijn grotendeels afhankelijk van de omzet. Kosten voor verlichting en verwarming nemen toe met het aantal openingsuren. De vaste kapitaalgoederenvoorraad in termen van machines en gebouwen kan door verlenging van de bedrijfstijd beter worden benut.

Het leeuwedeel van de kosten, zowel met betrekking tot arbeid als tot kapitaal, is echter niet afhankelijk van het aantal openingsuren maar hangt louter samen met de omzet. De totale verandering van de kosten en daaruit voortvloeiende veranderingen in prijzen zijn dan ook bescheiden.

4. Uit de tabel blijkt dat 15% van de winkels in Nederland zegt meer dan (de toegestane) 55 uur per week geopend te zijn. Het gaat waarschijnlijk deels om winkels met ontheffingen. Bij de 9% die 56 tot 60 uur geopend is, zijn mogelijk ook extra toegestane koopavonden en zondagen meegeteld in het gemiddelde.

5. Research voor Beleid, Vreuls, *Experimenten met de winkelsluitingstijden*, een evaluatie-onderzoek, Leiden, 1994.

Prijselasticiteiten

Prijsveranderingen door veranderingen in kosten en omzetten hebben invloed op de relatieve concurrentieposities binnen de detailhandel en ook op de concurrentiepositie van de detailhandel met andere bedrijfstakken. De mate waarin een prijsdaling leidt tot omzettoename van de ene winkel ten opzichte van een andere, hangt af van de (micro) prijselasticiteit van de omzet. Deze elasticiteiten zijn door Bode e.a. geschat voor 4 groepen winkels⁶. Daar komt uit dat de prijsgevoeligheid van consumenten in de voedingsmiddelensector groter is dan in de non-food-sector. In het model worden elasticiteiten van resp. -9 en -3 gebruikt. De relevante prijssubstitutie-elasticiteiten in relatie tot andere bedrijfstakken zijn -0,5% in de food-sector en -1 in de non-food-sector⁷.

Omzetverandering

De omzet zal bij langere openingstijden naar verwachting een lichte autonome impuls krijgen, van ongeveer 0,5%. Het gaat dan om omzet die verdwijnt bij andere bedrijfstakken (met name de horeca) of uit het buitenland (in verband met extra toeristenbestedingen in Nederland en minder toeristenbestedingen van Nederlanders in het buitenland). Deze extra omzet slaat neer bij de bedrijven die ook daadwerkelijk gebruik maken van de liberaliseringsmogelijkheden.

Modeluitkomsten

In tabel 2 staan de belangrijkste resultaten van de modelberekeningen voor de middellange termijn. Uit de tabel kan worden opgemaakt dat de effecten op de detailhandelsprijzen en het detailhandelsvolume zeer bescheiden zijn. Per saldo neemt de omzet met 0,5% toe, waarbij zowel het volume als de prijzen marginaal stijgen. De volumegroei van de omzet wordt positief beïnvloed door enige autonome groei, maar weer licht afgeremd door de iets hogere prijzen.

De resultaten in termen van werkgelegenheids-groei zijn van grotere omvang. De werkgelegenheid in de totale detailhandel neemt met ongeveer 11.000 arbeidsjaren toe, wat bij de huidige personen/arbeidsjaren verhouding overeenkomt met ongeveer 15.000 banen. De werkgelegenheid wordt positief beïnvloed door de groei van het omzetvolume en door een hogere arbeidsintensiteit van de productie, in verband met meer 'service-arbeid'. Hogere arbeidsintensiteit en lagere omzet zorgen ervoor dat de werkgelegenheid in het kleinbedrijf stabiliseert. De consequentie van deze ontwikkeling is wel dat de winstgevendheid in het kleinbedrijf wat terugloopt⁸.

In het middenbedrijf en vooral in het grootwinkelbedrijf is sprake van omzetgroei en in combinatie met een lichte stijging van de arbeidsintensiteit van de productie resulteert dit in een duidelijke werkgelegenheids-groei. De winstquote blijft hierbij constant, zodat de winstom in navolging van de omzet iets toeneemt.

Variantenanalyse en fasering van effecten

Om de gevoeligheid van de berekeningen voor de verschillende veronderstellingen te kunnen bepalen

zijn naast de basisvariant acht varianten met het model doorgerekend. De belangrijkste conclusie die hieruit naar voren komt is dat de resultaten behoorlijk robuust zijn. Enige aanpassing van de cijfermatige veronderstellingen beïnvloedt het algemene beeld niet. Het model is bovendien nagenoeg lineair. Een verandering in de veronderstelde openingstijdverruiming werkt proportioneel door in de uitkomsten. Daarmee is de feitelijke mate van openingstijdverruiming het meest bepalend voor de uitkomsten.

Met behulp van de uitkomsten van de varianten kan kort nog iets gezegd worden over de fasering van de effecten. De uitkomsten van de basisvariant gelden op middellange termijn. Het is nauwelijks mogelijk een precies afgebakende periode vast te stellen. Wel kan iets meer worden gezegd over de fasering in algemene zin.

Voor de korte termijn, de eerste jaren na de liberalisering is het aannemelijk dat de autonome omzetteffecten hoger uitpakken dan in de centrale variant. In de centrale variant is alleen met autonome omzetgroei gerekend die de detailhandel realiseert ten koste van andere bedrijfstakken. Het is echter denkbaar dat een toenemende beschikbaarheid van de detailhandel op korte termijn leidt tot extra impulsaankopen en tot een toename van 'recreatief winkelen'. Dit leidt dan tijdelijk tot een wat hogere consumptiequote. De flexibiliteit bij de inzet van arbeid en kapitaal is daarentegen juist minder groot op korte termijn. De opwaartse druk op de prijzen zou hierdoor wat worden versterkt, terwijl de werkgelegenheid sterker toeneemt. Daar staat tegenover dat de mate van feitelijke openingstijdverruiming aanvankelijk beperkter zal zijn dan in de basisvariant.

Op lange termijn zullen er grotere structuurwijzigingen optreden. Nieuwe typen ondernemingen die toetreden in relatie tot de verruimde openstellingsmogelijkheden, zullen ook kwantitatief belangrijker worden in de totale detailhandel. De 'local convenience stores' met een zeer ruime openstelling en een beperkt, algemeen assortiment zullen een grotere rol opeisen. Hier liggen kansen voor kleine ondernemingen. De grotere supermarkten met een veel breder assortiment en meer serviceverlening richten zich naar verwachting relatief wat minder op de (zeer) late avonduren.

In het algemeen zullen efficiencywinsten op lange termijn aan belang winnen. Uittreding van minder succesvolle ondernemingen en toetreding van meer efficiënte ondernemingen kan in combinatie met een gemiddeld hogere zelfbedieningsgraad de arbeidsintensiteit van de productie wat drukken ten opzichte van de centrale variant. De werkgelegenheids-groei

6. Bode e.a., Market disequilibria and their influence on small retail store pricing, *Small Business Economics*, 1990.

7. *Athena, een bedrijfstakkenmodel voor de Nederlandse economie*, monografie 30, CPB, Den Haag, 1990.

8. De effecten op het gemiddelde bruto inkomen van zelfstandigen zijn negatief, maar vrij bescheiden van omvang. Zelfstandigen kunnen inkomensverlies vermijden door gemiddeld ongeveer 1 uur extra arbeidstijd per week (tov de veronderstelde 40 uur per week) te verrichten. Gemiddeld is er voor zelfstandigen niettemin sprake van enig welvaartsverlies.

wordt daardoor op lange termijn geleidelijk steeds meer gedragen door omzetvolumegroei en steeds minder door de verhoging van de arbeidsintensiteit van de productie.

Het gemiddeld aantal openstellingsuren neemt op lange termijn verder toe, doordat sociaal-culturele factoren als toenemende verstedelijking, individualisering en toenemende arbeidsparticipatie van vrouwen een steeds sterkere vraag naar beschikbaarheid van winkels op uiteenlopende tijdstippen zullen uitoefenen. De effecten worden daardoor versterkt.

Verschillen met andere onderzoeken

Er zijn belangrijke verschillen in vooronderstellingen en in methodiek tussen de onderzoeken van Kremers e.a., het EIM⁹ en het CPB. De belangrijkste verschillen in vooronderstellingen betreffen:

- de mate van openingstijdverandering;
- de verandering van de arbeidsintensiteit;
- de omvang van de prijselasticiteit van de detailhandelsvraag en
- de omvang van de autonome omzetgroei bij liberalisering (zie tabel 3).

Openingstijden

De veronderstelde toename van gemiddeld iets meer dan 5 uur extra openingstijd per week in de CPB-studie wijkt af van zowel het onderzoek van Kremers e.a. als van het EIM-onderzoek. Eerstgenoemden gaan uit van een toename van 10 uur, wat gebaseerd is op de situatie in Zweden. Een vergelijking met Zweden is niet zomaar op de Nederlandse situatie van toepassing (zoals ook het EIM aangeeft), door de lange termijn waarop deze resultaten tot stand zijn gekomen en door bij voorbeeld het geringe aandeel van speciaalzaken in Zweden. Bovendien geldt de Zweedse observatie alleen de food-sector.

Terwijl de veronderstellingen van Kremers e.a. naar onze mening een zekere overschatting van de feitelijke respons inhouden en bovendien pas op zeer lange termijn hun beslag zouden kunnen krijgen, moet de EIM-aanname van de feitelijke openingstijdverruiming naar onze mening onrealistisch laag worden genoemd. Het EIM gaat uit van nog geen uur extra openingstijd per week, waarmee in feite wordt verondersteld dat de huidige wet materieel zonder betekenis is. Opmerkelijk is dat het EIM zegt zich op dit punt te baseren op ervaringen in het buitenland, wat wij ook doen. Een duidelijke koppeling met de buitenlandse ervaringen is echter niet in het EIM-onderzoek terug te vinden.

Arbeidsproductiviteit

Een tweede verschilpunt betreft de verandering in arbeidsproductiviteit. In ons het model neemt de arbeidsproductiviteit per saldo af, wat van groot belang is voor de positieve werkgelegenheidseffecten. Zowel het EIM als Kremers et al. gaan bij hun berekeningen daarentegen uit van een (in de food-sector) toenemende arbeidsproductiviteit bij langere openingstijden. Het EIM komt daarbij in twee scenario's tot neutrale of licht negatieve effecten op de werkgelegenheid, terwijl Kremers et al. een duidelijk

Tabel 2. Belangrijkste gevolgen liberalisering winkelsluitinstijdenwet voor het klein-, midden- en grootbedrijf

	Klein	Midden	Groot	Totaal
Veranderingen in procenten ten opzichte van uitgangssituatie				
<i>Omzetwaarde</i>				
• totaal	-2,4	1,1	3,4	0,4
• food	-2,8	0,3	3,4	0,7
• non-food	-2,2	1,6	3,4	0,2
<i>Omzetvolume</i>				
• totaal	-2,7	0,9	3,3	0,2
• food	-3,1	0,1	3,3	0,5
• non-food	-2,6	1,4	3,4	0,0
<i>Omzetprijs</i>				
• totaal	0,3	0,2	0,1	0,2
• food	0,4	0,2	0,1	0,2
• non-food	0,3	0,1	0,1	0,2
<i>Winstquote</i>				
• totaal	-0,2	0,0	0,0	-0,1
• food	-0,2	0,0	0,0	-0,1
• non-food	-0,2	0,0	0,0	-0,1
Absolute veranderingen ten opzichte van uitgangssituatie				
<i>Werkgelegenheid in arbeidsjaren</i>				
• food	400	700	3.900	5.000
• non-food	100	1.500	4.300	5.900
• totaal	500	2.200	8.200	10.900
Werkgel. in personen	500	3.000	12.000	15.000
Werkgelegenheid andere bedrijfstakken (arb.jaren)				-800

positief effect vinden. Dit verschil in werkgelegenheidseffecten tussen de twee onderzoeken zit vooral in de eerder genoemde verschillen in openingstijdtoename en in de gehanteerde prijselasticiteiten.

In het EIM-rapport wordt de toenemende arbeidsproductiviteit onderbouwd door te veronderstellen dat bij langere openingstijden het aandeel van part-time arbeid afneemt (in de food-sector). Het EIM brengt dit in verband met toenemende drempelarbeid. De door het EIM zelf beschreven situatie in Engeland geeft daarentegen aan dat juist veel parttimers op de onregelmatige uren actief zijn, mede als gevolg van lagere loontoeslagen voor die groep.

Vervolgens verwijst het EIM naar een onderzoek van Thurik en Van der Wijst om aan te geven dat de arbeidsproductiviteit in de food-sector bij afnemende part-time arbeid toeneemt¹⁰. Naar onze mening is dit artikel uit z'n verband geciteerd. Er wordt in het artikel van uitgegaan dat part-time arbeid flexibeler kan worden ingezet dan full-time arbeid. De schattingsresultaten laten in het algemeen inderdaad de door Thurik en van der Wijst veronderstelde positieve verbanden tussen (de relatieve omvang van) deeltijdarbeid en arbeidsproductiviteit zien. Alleen bij de supermarkten en 'superettes' wordt niet het verwachte resultaat gevonden. Voor de schatting in 1975 wordt nog wel het juiste teken gevonden, maar is de coëfficiënt niet significant. Voor de schatting van 1979

9. EIM/Centrum van Retail Research, *Verruiming winkelsluitingswet, plussen en minnen, zakelijk bekeken*, Delft, 1995.

Tabel 3. Verschillen in uitgangspunten met Kremers e.a. en het EIM

	Kremers	EIM ^a	CPB
Openingstijden	+10 uur ^b	+0,8 uur	+5 uur
Toe- of afname arbeidsintensiteit	-	-	+
Prijselasticiteit detail			
handelsvraag; food/non-food	-9,6/nvt	-0,1/-0,7 ^c	-0,5/-1,0
Autonome omzetgroei in procenten omzet	+1,0	0/+1,75 ^d	+0,5

a. Bij het EIM-rapport is gekeken naar de varianten zondagsopenstelling plus avondopenstelling.

b. Alleen voor de food-sector.

c. Er worden 3 groepen non-food onderscheiden: mode (-0,6), overig duurzaam (-0,8) en overig detailhandel (-0,75).

d. Scenario 1: alle omzetgroei wordt gecompenseerd door omzetzakking bij niet-reagerende vestigingen; scenario 2: omzetgroei wordt voor 50% gecompenseerd, de rest is autonome omzetgroei.

wordt zelfs een verkeerd teken gevonden. De auteurs dragen voor dit laatste resultaat een aantal mogelijke verklaringen aan, waaronder tekortkomingen in het datamateriaal en bijzondere invloeden die aanleiding hebben kunnen geven voor misspecificatie. Het EIM heeft dit 'perverse resultaat' van Thurik en Van der Wijst vervolgens vreemd genoeg tot norm verheven. Het theoretisch wel verwachte en empirisch bevestigde resultaat voor de non-food-sector wordt door het EIM niet overgenomen. Voor de non-food-sector wordt uitgegaan van een constante arbeidsproductiviteit. Al met al is de onderbouwing van de veronderstelde arbeidsproductiviteitsontwikkeling in het EIM-onderzoek nogal merkwaardig.

Prijselasticiteiten

Een volgend verschil is het gebruik van prijselasticiteiten. Door Kremers et al. is een micro-prijselasticiteit, die omzetverschuivingen aangeeft bij prijsverschillen tussen winkels, gebruikt als meso-elasticiteit (verschuivingen tussen bedrijfstakken). Hierdoor is de grote omvang van de omzeteffecten die uit hun berekeningen volgt niet plausibel. De verschillen in prijselasticiteiten tussen het EIM en het CPB zijn daarentegen bescheiden. Als laatste laat tabel 3 de verschillen in autonome omzetgroei zien. In onze veronderstellingen zal de omzet bij 5 uur extra openingstijd een lichte autonome impuls krijgen, van ongeveer 0,5% van de omzet. Kremers et al. gaan, conform het Zweedse model, uit van 0,05% autonome omzetgroei bij een procent extra openingstijd en komen zo uit op een toename van 1% van de omzet. Door het EIM wordt met twee scenario's gerekend. In het eerste scenario wordt de veronderstelling gehanteerd dat er geen veranderingen in de totale detailhandelsomzet optreden. In het tweede scenario is de autonome omzetgroei sterk, namelijk 1,75% omzetgroei bij minder dan een uur extra openingstijd.

Slot

Een volledige liberalisering van de winkeltijden zal op middellange termijn leiden tot een aantal in ieder geval qua richting duidelijke ontwikkelingen. In de centrale variant van onze berekeningen zullen de

openingstijden met gemiddeld iets meer dan 5 uur per week toenemen. De werkgelegenheid zal naar verwachting met ongeveer 11.000 arbeidsjaren toenemen, waarbij het vooral om relatief laaggeschoolde werkgelegenheid gaat. In de gemiddelde omzetten en prijzen zullen slechts zeer kleine veranderingen optreden. De schaalvergrotingstendens van ondernemingen in de detailhandel zal zich wat versnellen, omdat het grootwinkelbedrijf een gunstiger uitgangspositie bezit. De winstmarges nemen alleen in het kleinbedrijf in lichte mate af.

In de berekeningen is uitgegaan van een volledige liberalisering. Wanneer de verruiming van de winkelsluitingswet in de praktijk beperkter uitvalt dan zijn de effecten uiteraard ook beperkter.

Bij de huidige discussie over de wenselijkheid van een liberalisering wordt vooral het werkgelegenheidseffect steeds benadrukt. Van groot belang is ook dat vanuit de consument gezien de openingstijdverruiming een beduidend positief welvaartseffect genereert. Het detailhandelsproduct ondergaat een duidelijke kwaliteitsverbetering, die gepaard gaat met een slechts marginale prijsverhoging. De werking van de markt zal er bovendien voor zorgen dat juist in die gebieden, waar voor de consumenten de grootste behoefte bestaat aan openingstijdverruiming ook de sterkste toename zal plaatsvinden.

Met andere onderzoeken zijn er diverse verschillen in berekeningwijze en vooronderstellingen. Interessant voor verdere discussie is met name het verschil met het EIM in de veronderstelde openingstijdtoename. De gemiddelde openingstijdtoename waar het EIM voor kiest is zo klein dat er bijna geen impuls is die veranderingen op kan roepen.

Het zal de discussie verhelderen als het EIM de koppeling tussen de door hen gesignaleerde ervaringen in het buitenland en de aannames van openingstijdverandering in Nederland duidelijker kan aangeven, bij voorbeeld door antwoord te geven op de volgende vragen. Waarom blijft de openingsduur in Nederland na liberalisering zo sterk achter bij die in België, het VK of Zweden? Waarom zit maar liefst de helft van alle winkels in Nederland in het urensegment van 51-55 uur per week (de reguleringsgrens)? Waarom levert een structurele verruiming van de winkelsluitingswet in Nederland minder dan een uur extra openstelling per week op, als de liberalisering van 1993 al een verruiming met een uur heeft opgeleverd?

Het EIM heeft twee scenario's bekeken, maar deze zijn beide gebaseerd op slechts een marginale toename van de openstelling van winkels. Het zou interessant zijn als het EIM deze beide scenario's nog eens doorrekent met een openstellingstoename van ongeveer 5 uur per week. Het is niet denkbeeldig dat in dat geval de werkgelegenheidsuitkomst van het zogenaamde scenario 2 – dat is met omzettoename – hoger uitvalt dan in de centrale CPB-berekeningen.

Yvonne Bernardt, Taco van Hoek en Martin Koning

10. A.R. Thurik en D. van der Wijst, Part-time labor in retailing, *Journal of Retailing*, 1984.